

הפרק החמשה עשר

בבאור ההקדמה החמש עשרה, האומרת, כי הזמן מקרה נמשך לתנועה ודבק עמה, לא ימצא אחד משניהם מבלתי האחר, לא תמצא תנועה כי אם בזמן, ולא ישכל זמן אלא עם תנועה, וכל מה שלא תמצא לו תנועה, אינו נופל תחת הזמן.

ההקדמה הזאת כוללת ארבע הקדמות: האחת, היות הזמן מקרה. והשנית, היותו דבק לתנועה, באופן שלא ימצא אחד מהם בלתי האחר. והשלישית, שלא ישכל זמן אלא עם תנועה. והרביעית, שמה שלא תמצא בו תנועה אינו נופל תחת הזמן. והנה יתבארו בבאור גדר הזמן.

ואמנם אריסטו — ואם היה שהתחלפו בו הקדמונים בסברתם חלוף רב, אין צורך לזכרם, להיותם מבארי ההפסד — הנה גדרו, בשהוא מספר הקודם והמתאחר בתנועה. וזה, שאין ספק הצטרכו אל נושא, להיותו בלתי עומד כלל, וכל שכן שיהיה עומד בעצמו, כמו הדברים שלא יצטרכו אל נושא. וזה, שהזמן יחלק אל עבר ואל עתיד. כי ההנה הוא עתה, והוא בלתי נמצא, ואיננו זמן. והעבר כבר נפסד. והעתיד איננו עדין. ולזה, הצטרכו אל נושא מבאר בעצמו. והיא ההקדמה הראשונה מאלו הארבע.

ולפי שאנחנו נשער התנועה המהירה והמאחרת בזמן; וזה, שהתנועה המהירה היא, אשר יתנועע המתנועע בה שיעור ירוע בזמן יותר קצר מהמאחרת; הנה התבאר שהזמן איננו תנועה. כי לא ילקח הזמן בגדר עצמו. ולהיות המהירות והאחרות בתנועה, מקרה דבק בה, ובלתי נפרד ממנה; והיה שנשער אותם בזמן; נתאמת שהוא מקרה דבק לתנועה. והיא ההקדמה השנית.

ובאשר הִנֵּה זֶה כֵּן, וְהִנֵּה הַזְּמַן מְשַׁעַר לְעוֹלָם הַתְּנוּעָה —
 אִיךְ שְׁלֻקָּה, אִם בְּבַחֲנֵת מַהִירוֹת וְאַחֹר, אִם בְּבַחֲנֵת הַקּוֹדֶם
 וְהַמֵּתְאַחֵר מִמֶּנָּה — כָּבֵר יַעֲדֵק אֲמַרְנוּ בְּגִדְרוֹ שֶׁהוּא מִסְפָּר
 הַקּוֹדֶם וְהַמֵּתְאַחֵר בְּתְנוּעָה. וּלְפִי שְׁלֻקָּה הַתְּנוּעָה בְּגִדְרוֹ,
 נִתְבָּאֵרָה הַהִקְדָּמָה הַשְּׁלִישִׁית, וְהוּא שֶׁלֹּא יִשְׁכַּל הַזְּמַן אֶלֶּא עִם
 תְּנוּעָה.

וְאִמָּנָם הַהִקְדָּמָה הָרְבִיעִית, שֶׁהִיא אֲמַרְנוּ, שְׁמָה שֶׁלֹּא תִמָּצֵא
 בּוֹ תְנוּעָה אִינוֹ נּוֹפֵל תַּחַת הַזְּמַן, הִיא מְבֹאֶרֶת בְּעֶצְמָהּ, כְּשִׁיתְבָּאֵר
 עֲנִינֵי הַנִּפְּלָה תַּחַת הַזְּמַן. וְהוּא, הַדָּבָר שֶׁיִּגְבִּילָהוּ הַזְּמַן וְיַעֲדִיף
 עָלָיו מִשְׁתֵּי קְצוֹתָיו. וְלִזֶּה הֵיוּ הַדָּבָרִים הַנִּצְחָיִים אֵינָם נּוֹפְלִים
 תַּחַת הַזְּמַן בְּעֶצֶם, כִּי לֹא יִגְבִּילֻם הַזְּמַן וְלֹא יַעֲדִיף עֲלֵיהֶם. וְאִם
 הִנֵּה שִׁיחֵיו נּוֹפְלִים תַּחַת הַזְּמַן, הוּא בְּמַקְרָהּ. וְהֵם אֲשֶׁר הֵיוּ מֵהֶם
 מִתְנוּעָעִים. כִּי לְמָה שֶׁהַתְּנוּעָה כָּבֵר יִגְבִּילָהּ הַזְּמַן, כְּשֶׁנִּקַּח חֵלֶק
 מִמֶּנָּה, כָּבֵר יִהְיוּ הַמִּתְנוּעָעִים נּוֹפְלִים תַּחַת הַזְּמַן בְּמַקְרָהּ, מִצַּד
 תְּנוּעָתָם. וְאִמָּנָם הַנִּבְדָּלִים, לְהִיּוֹתָם בְּלִתֵּי מִתְנוּעָעִים, אֵינָם
 נּוֹפְלִים תַּחַת הַזְּמַן, לֹא בְּעֶצֶם וְלֹא בְּמַקְרָהּ.

הַפָּרֶק הַשִּׁשִּׁי עֶשֶׂר

בְּבֹאֵר הַהִקְדָּמָה הַשֵּׁשֶׁ עֶשֶׂר, הָאוֹמֶרֶת, כִּי כָּל מָה שֶׁאִינוֹ גּוֹף לֹא יִשְׁכַּל בּוֹ
 מִנֵּן, אֶלֶּא אִם הִנֵּה כֹחַ בְּגוֹף. וַיִּמְנוּ אִישֵׁי הַכּוֹחוֹת הֵם בְּהִמְנוּת הַחֲמִירִים
 שְׁלֵהֶם, אוֹ נוֹשְׂאֵיהֶם. וּבְעֶבֶר זֶה, הַעֲנָנִים הַנִּבְדָּלִים, אֲשֶׁר אֵינָם גּוֹף וְלֹא כֹחַ
 בְּגוֹף, לֹא יִשְׁכַּל בָּהֶם מִנֵּן כָּלֵל, אֶלֶּא בְּהִיּוֹתָם עֲלוֹת וְעֻלּוּלִים.

הִנֵּה לְהִיּוֹת מַהוּת הַמִּין, הַכּוֹלֵל אִישִׁים מִתַּחֲלָפִים, הוּא אֲחֵד
 בְּמִין, רַבִּים בְּמִסְפָּר, הוּא מְבֹאֶר שֶׁלֹּא יִשְׁכַּל בּוֹ מִסְפָּר אֶלֶּא
 לְחֻלּוֹף הַמָּקוֹם, אוֹ הַזְּמַן, אוֹ מַקְרָהּ מֵהַמְקָרִים הַנִּמְצָאִים בּוֹ.
 וְלְהִיּוֹת מָה שֶׁאִינוֹ גּוֹף וְלֹא כֹחַ בְּגוֹף — נִבְדָּל, וְהוּא בְּלִתֵּי נּוֹפֵל
 תַּחַת הַזְּמַן, כְּמָה שֶׁקֹּדֶם, וּבְלִתֵּי מִגְבָּל בְּמָקוֹם, וְלֹא יִיחַס לוֹ

מקרה מהמקרים, הנה הוא מבאר שלא ישכל בנבדלים מנן, אלא מחלוף הנמצא בם, והוא בהיותם עלות ועלולים.

הפרק השבעה עשר

בבאר ההקדמה השבע עשרה, האומרת, שכל מתנועע יש לו מניע בהכרח. אם חוץ ממנו, כאבן תניעה היד; או יהיה מניעו בו, כגשם החי, כי הוא מחבר ממניע ומתנועע, ולזה באשר מת, ונעדר ממנו המניע, והוא הנפש, ישאר המתנועע, והוא הגשם, במקום כמו שהיה, שהוא לא יתנועע אותה התנועה. ולמה שהיה המניע הנמצא במתנועע נעלם, בלתי נראה לחוש, נחשב כחי שהוא מתנועע בלתי מניע. וכל מתנועע שיהיה מניעו בו, הנה הוא אשר יקרא מתנועע מצדו. ענינו, שהכח המניע למה שיתנועע ממנו בעצמות נמצא בכללו.

יסוד ההקדמה הזאת, לבאר שכל מתנועע יש לו מניע. והנה, לפי שהמתנועע, אם שיתנועע בטבע, כתנועת האבן אל המטה; ואם בהכרח, כתנועת האבן אל המעלה; ואם בבחירה, כתנועת הב"ח; הנה המתנועע בהכרח ובבחירה, הדבר בהם מבאר שהמניע בהם זולת המתנועע. ואולם המתנועע בטבע, יתבאר מזה: למה שנמצא המתנועעים בטבע מתחלפים בצד, וזה, שתנועת האבן אל המטה, ותנועת האש אל המעלה; הוא מחיב, שאין התנועה לו במה שהוא גשם בשלות. שאם היה כן, לא היו מתנועעים בצדדים מקבילים. אלא שהתנועה המיוחדת לכל אחד — במה שהוא זה הגשם. ולהיותם שוים ומשתפים בגשמות, הנה אם כן צורת כל אחד המיוחדת, היא המניעה התנועה ההיא, באמצעות הכח אשר שם בה, והוא הנקרא טבע. ולזה היה טבע כל אחד הוא המניע.

הפרק השמונה עשר

בבאור ההקדמה השמונה עשרה, האומרת, שכל מה שיצא מן הכח אל הפעל, מוציאו זולתו, והוא חוץ ממנו בהכרח. כי לו היה המוציא בו, ולא יהיה שם מונע, לא היה נמצא בכח עת אחר, אבל היה בפעל תמיד. ואם היה מוציאו בו, והיה לו מונע, והוסר, אין ספק שמסיר המונע הוא אשר הוציא אותו מן הכח אל הפעל. וחתם ההקדמה הזאת באמרו: "והבן זה".

ההקדמה הזאת כבר התאמת בחפוש. וזה, כי מה שיאמר עליו שהוא בכח דבר, הנה יהיה אם בפועל ואם במתפעל. והנה במתפעל, אם שיהיה בעצם, אם במקרים. ואמנם בעצם, בהיה והפסד, אין ספק שמוציא הכח בהם זולתם, למה שהוא מבאר שהדבר לא יהיה עצמו ולא יפסיד עצמו. ואמנם במקרים, בשנוי בכמה ובאיך ושאר המאמרות, הנה להצטרך אל נושא, אין ספק שהכח אשר בנושא יפעלם ויוציאם מן הכח אל הפעל. ואולם בבחינת הפועל, וזה, כשנאמר בדבר שהוא פועל לדבר בכח, אין ספק, שהכח, אם שיהיה בו, או חוץ ממנו. ואם הוא חוץ ממנו, הנה מוציאו זולתו. ואם הוא בו, הנה למה שהכח בו לפעל, אם לא יהיה לו מונע ולא יחסר בו תנאי, הנה יהיה בפעל תמיד. ולזה, אם לא יהיה בפעל תמיד, הוא מפני שיהיה לו מונע. ולזה מסיר המונע הוא המוציא.

והנה צריך שיתבונן בזה הדבר. כי אמרנו בדבר שהוא בכח כר, הנה יחייב שנוי במתפעל בהכרח. ואמנם בפועל, אם יהיה הכח בו לפעל, ויש לו מונע מצד המקבל, הנה אם היה שהמסיר המונע ההוא הוא המוציא מן הכח אל הפעל, אבל לא יחייב שנוי בפועל. ולזה מה שהעיר במקום הזה, וחתם ההקדמה הזאת בשאמר: "והבן זה".

הפרק התשעה עשר

בבאור ההקדמה התשע עשרה, האומרת, שכל אשר למציאותו סבה, הוא אפשר המציאות בבחינת עצמותו. כי אם נמצאו סבותיו — נמצא; ואם לא נמצאו, או נעדרו, או השתנה יחסם המחייב למציאותו — לא ימצא.

והיא מבארת בעצמה. כי מה שלמציאותו סבה, אם שיהיה מחייב בבחינת עצמו, או נמנע, או אפשר, כי טבע החלוק בן חייב. ואיננו מחייב לעצמותו, כי מה שהוא מחייב לעצמותו, לא יציר העדרו בהעדר זולתו; ומה שלמציאותו סבה, הנה העדרו מחייב בהעדר סבתו. ואיננו גם בן נמנע לעצמותו, כי מה שהוא נמנע מציאותו, אי אפשר שיהיה למציאותו סבה. מחייב אם בן שיהיה אפשר בבחינת עצמו. רצוני לומר, שמציאותו — נצחי הנה או בלתי נצחי — אפשר שיהיה מציר ההעדר, בהעדר סבתו.

הפרק העשרים

בבאור ההקדמה העשרים, האומרת, שכל מחייב המציאות בבחינת עצמותו, הנה אין סבה למציאותו באופן מהאפנים ולא בענין מן הענינים.

ההקדמה הזאת גלוית האמת משלפניה, מהפך הסותר. וזה, כי אשר למציאותו סבה, איננו מחייב המציאות. יחייב בהכרח, שהמחייב המציאות אין למציאותו סבה. והפלא, איך לא חברה עם התשע עשרה. (הפלא הזה הפליאו תברזי. ונצול הרב המורה ממנו בדרך המפרש החשוב. גליון כ"ז)

הפרק העשרים ואחד

בבאור ההקדמה העשרים ואחת, האומרת, שכל מרכב משני עננים, הנה אותה ההרכבה היא סבת מציאותו על מה שהוא עליו בהכרח; ואינו מחיב המציאות לעצמותו, כי מציאותו במציאות חלקיו ובהרכבתם.

הנה, למה שחלקי הדבר זולת כללות הדבר; והדבר בכללו הוא מרכב; הנה אם כן המרכב — למציאותו סבה. וכבר קדם לנו, שאשר למציאותו סבה איננו מחיב המציאות. המרכב אם כן איננו מחיב המציאות.

הפרק העשרים ושנים

בבאור ההקדמה העשרים ושנים, האומרת, שכל גשם הוא מרכב משני עננים בהכרח, ושיגוהו מקרים בהכרח. אולם השני עננים המעמידים אותו — חמרו וצורתו. ואולם המקרים המשיגים אותו — הכמה, והתמונה, והמצב.

הנה, להכרח מציאות נושא להנייה והפסד, חיב מציאות החמר. ולהיות החמר בעצמו משולל מכל צורה, למה שאם הייה לו צורה, הייה ההנייה השתנות ולא הנייה; ולכן, אשר ייחדהו ויגבילהו, וישימהו נמצא בפעל נרמז אליו, הוא הצורה. התבאר אם כן שהדברים המעמידים אותו הוא החמר והצורה. ולהיות המקרים יצטרכו אל נושא; ומהם מתפרדים מהנושא, ומהם בלתי מתפרדים; הנה, אשר הם בלתי מתפרדים הם, הכמה, שלא יציר הגשם זולתו; והתמונה, אשר במאמר האיר, שלא יפרד מן הגשם, למה שהייה רשם התמונה, שהוא אשר יגבילהו, קו או קוים; והמצב, שהוא יחס חלקיו קצתם אל קצת ואל הגשמים אשר מחוץ. והנה נתיחדו אלו, למה שהם בלתי מתפרדים מהגשם. והוא אשר רצהו באמרו: "וישיגוהו מקרים בהכרח". ופרש, הכמה והתמונה והמצב.

הפרק העשרים ושלשה

בבאור ההקדמה העשרים ושלש, האומרת, שכל מה שהוא בכח, ולו בעצמותו אפשרות-מה, כבר אפשר בעת-מה, שלא ימצא בפעל.

ההקדמה הזאת נבוכו בה רבים מהמפרשים, כמו אל תברזי והנרבוני. ולא עלה בידם. וזה, שמפשט הלשון יראה, שאין המלט מהכפל. וזה, שמה שהוא בכח דבר, לו בעצמותו אפשרות מה לדבר ההוא. ואם כן אמרו: "ולו בעצמותו אפשרות-מה" — כפל ומותר, כי אמרו: "כבר אפשר בעת-מה שלא ימצא בפעל" — אין ענין לו. וזה, שאשר לו אפשרות-מה, אין ענין לו יותר מאמרנו: אפשר שיצא לפעל ואפשר שלא יצא. ולזה היה המשפט הזה כמשפט אמרנו: האדם — אדם.

ואם היתה הכונה באמרו: "ולו בעצמותו אפשרות-מה", שנושא הכח היה לו אפשרות שימצא ושל לא ימצא — ואם לא יראה כן מאמרו: "אפשרות-מה", שאם היתה הכונה על מציאותו, לא יתכן אמרו: מה, אבל נניח כן — הנה אם כן הנושא כבר יצא לפעל. ולזה יהיה אמרו: "כבר אפשר בעת-מה שלא ימצא בפעל" — בלתי מתייחס כלל.

ומה שיראה לנו בבאור זאת ההקדמה, הוא כפי מה שאמר. כל מה שהוא בכח דבר, והאפשרות ההוא הוא בעצמו — וזה, שהאפשרות בכח דבר, ממנו שהאפשרות בעצמו, כאלו תאמר, שהשחור אפשר בעצמו שישתנה וישוב לבן, ואפשר שיהיה האפשרות נתלה בדבר חוץ ממנו, כאלו תאמר, שאפשר בשמש שישחיר, בתנאי שיהיה המקבל גשם לח — ולזה גזר, שכאשר יהיה האפשרות בעצמו, כבר אפשר בעת-מה, שלא ימצא בפעל, ר"ל שיהיה נעדר. וזה, שהיות האפשרות בעצמו, בלתי צריך לדבר מחוץ, יחייב היותו בחמר מקבל השנוי. ולכן אפשר

שיהיה נעדר בעת־מה, כי החמר המשתנה הוא סבת ההעדר בעצם. והנה יסכים הפרוש הנה במה שהשתמש בו הרב בזאת ההקדמה בפרק הראשון מהחלק השני מהמורה.

הפרק העשרים וארבעה

בבאור ההקדמה העשרים וארבע, האומרת, שכל מה שהוא בלתי דבר אחר, הוא בעל חמר בהכרח, כי האפשרות הוא בחמר לעולם.

ההקדמה הזאת מבארת בעצמה עם מה שקדם. וזה, שמה שהוא בלתי דבר אחר, יתחייב שיהיה נושא הכח, וישאר עם זה אחר. ואם לא, לא היה הוא דבר אחר. ומה שזה דרכו, הוא החמר. שהצורה איננה בלתי להיות דבר אחר. ולזה יתאמת שהאפשרות הוא בחמר לעולם.

ואולם צריך שנתעורר, כי למה שהאפשרות, אם שיאמר בנושא הנמצא, כאלו תאמר, שחמר הנחשת אפשר שיהיה זנגאר; ואם שיאמר בנושא הנעדר, כאלו תאמר, הזנגאר אפשר שיחול בחמר הנחשת. הנה הכונה בזאת, האפשרות אשר בנמצא.

הפרק העשרים וחמשה

בבאור ההקדמה העשרים וחמש, האומרת, שהתחלות העצם המרכב האישי — החמר והצורה; ואי אפשר מבלתי פועל, ר"ל מניע, הניע הנושא עד אשר הכינו לקבל הצורה; והוא המניע הקרוב, המכין לחמר איש־מה. ויחייב מזה העיון בתנועה והמניע והמתנועע. וכבר התבאר בכל זה מה שיחייב לבארו. ונוסח דברי אריסטו, כי החמר לא יניע עצמותו. וזאת היא ההקדמה הגדולה המביאה לחקר מהמניע הראשון.

ההקדמה הזאת מבארת בעצמה. כי להיות החמר והצורה בלתי נמצאים כל אחד בפני עצמו לבדו; ואנחנו נראה שהדבר

יתנהו מדבֿר ולא מאיזה דבֿר הנדמן; הוא מבאָר, שאי אפשר בזולת נושא נשאֿר לעולם, יפשט צורה וילבש צורה. ולכן היו התחלות איש העצם העצמיות – החמר והצורה. ואם הִיָּה ההעדר הקודם מן ההתחלות, הוא במקרה. אלא שלמה שהוא צריך בהכרח אל מניע, יבין החמר לקבל הצורה המיוחדת, הוא מבאָר שאי אפשר בזולת פועל. אלא, שלמה שאינו מעצם הדבֿר, אינו נמנה בהתחלות. ואולם, למה שאין המלט ממנו, למה שהחמר לא יניע עצמותו, והִיָּה המניע מניע בעצמותו למתנועע בתנועה, הוא מבאָר, שהעיון במניע מביא אל העיון בתנועה ובמתנועע.

הפרק העשרים וששה

בבאור ההקדמה העשרים ושש, אשר נתנה הרב על דרך הנחה. והיא האומרת, שהזמן והתנועה נצחיים, תמידים, נמצאים בפעל.

והנה בהקדמה הזאת סברות לקדמונים. שאפיקורוס וסיעתו הִיָּה אומר, שהם נצחיים בזולת עלה קודמת. ואין הדבור עם אלו. כי יתבאר בקלות, מכח ההקדמות הנזכרות, בטול זה הדעת. אבל אריסטו יראה, שהזמן והתנועה נצחיים, עלולים ומחזבים, בהתחזיב העלול מן העלה. וגם בסבֿרא זו נתחלפו האחרונים, כמו שיבא בגזרת הצור. ואמנם נניחה בכאן הנחה. ולא ראינו לזכר טענת אריסטו במקום הזה, לפי שהנחה על צד ההנחה לבד, עד שיתבאר האמת במאמר השלישי בגזרת הצור.

הפרק העשרים ושבעה

בבאור המופת הראשון שייסד הרב בהקדמות אלו. וסדרו כך: לפי שהוא מחזיב בחמר הזה ההוה הנפסד, שיש לו מניע, כמו שהתבאר בהקדמה הכ"ה. וכשיבקש המניע, מה הניעו,

ובאיזה מין היה מן התנועה, אשר התבאר בהקדמה הד' היותו בארבעה מאמרות, הנה לא ילך אל בלתי תכלית, כמו שהתבאר בהקדמה הג'. ואין ספק שיכלה אל תנועת ההעתק, אשר היא הקודמת שבתנועות, כמו שהתבאר בהקדמה הט"ו, אשר סבתה תנועת הגלגל, ואליה יכלו כל אלו התנועות. וכאשר נבקש לה מניע, אין המלט משיהיה המניע בו, אם לא. ואם הוא בו, אין המלט משיהיה כח מתפשט בו ומתחלק בהחלקו, כחם באש, ואם שלא יהיה מתחלק בהחלקו, כנפש והשכל. וזאת החלקה הכרחית. ואם אין המניע בו, אין המלט משיהיה גשם, או נבדל. וזאת החלקה הכרחית גם כן. ואם הוא נמנע שיהיה המניע השלשה הראשונים, יחייב בהכרח שיהיה הרביעי, והוא שיהיה נבדל. ואולם איך יתבאר זה? הנה ממה שיאמר.

לא יתכן שיהיה המניע כח בו. אם שלא יהיה כח בו מתחלק בהחלקו, למה שיהיה הגלגל גשם והוא בעל-תכלית, כמו שהתבאר בהקדמה הי"ב, ולזה היה נמנע שתהיה תנועתו נצחית ובב"ת, הפך מה שהתבאר בהקדמה הכ"ו. התבאר אם כן שאין המניע כח מתחלק בהחלקו. וכן יתבאר שאין המניע כח בו בלתי מתחלק, כנפש והשכל. וזה, שאם היה כן, היה המניע מתנועע במקרה. והנה התבאר בהקדמה השמינית שהמתנועע במקרה ינוח בהכרח. ולזה יתחייב שיהיה המניע נח. והוא מחייב, שינוח המתנועע בנוחו. אי אפשר אם כן בתנועת הגלגל שתהיה נצחית. הפך מה שהנח בהקדמה הכ"ו.

התבאר אם כן שהמניע איננו כח בו, לא מתחלק, ולא בלתי מתחלק. ונשאר אם כן שיהיה גשם, או נבדל. והוא מן השקר שיהיה גשם. למה שאם היה גשם, יתחייב שיתנועע כשיניע, כמו שהתבאר בהקדמה הט'. ויתחייב שיהיה לו גשם

מניע, אחר שהתבאר שאין המניע בו, וכן יתחייב זה בגשם האחר, ולבלתי תכלית. וימצאו גשמים בב"ת למספרם, הפך מה שנתבאר בהקדמה השניה. התבאר אם כן במופת, היות המניע נבדל מן הגשם, ולא ג"כ כח בגשם. ולזה אין למניע תנועה, לא בעצם ולא במקרה, והחלקה והשנוי נמנעים בחקו, כמו שהתבאר בהקדמה השביעית. ואולם להיותו נבדל, הוא מחייב היותו אחד, ולא יותר; לשקרות המנות הנבדלים, אלא בהיות האחד עלה והאחר עלול, כמו שהתבאר בהקדמה הי"ו. התבאר אם כן, היות מציאות האל יתברך, ושאינו גוף ולא כח בגוף, ושהוא אחד, בלתי מקבל השנוי והחלקה והרבויו.

הפרק העשרים ושמונה

בבאור המופת השני אשר סדרו הרב, אחר שקבל הקדמה אחת, האומרת, שבהמצא דבר מרכב משני דברים, וימצא הדבר האחד לבדו, יתחייב אם כן מציאות האחר לבדו. וזה, שאלו היה מציאותם מחייב שלא ימצאו אלא יחד, כחמר והצורה הטבעית, לא היה נמצא האחד בלתי האחר בשום פנים. ואחר בארו זאת ההקדמה, סדר המופת כן: אנוחנו נמצא דברים מרכבים ממניע ומתנועע, רצוני לומר, שיניעו וזולתם ויתנועעו מזולתם; ונמצא מתנועע לא יניע וזולתו. מחייב אם כן שנמצא מניע לא מתנועע מזולתו. ולפי שאין בו תנועה, הוא בלתי מתחלק ואינו גשם, כמו שהתבאר בהקדמה השביעית.

הפרק העשרים ותשעה

בבאור המופת השלישי אשר סדר הרב, לקוח מדברי אריסטו, זה ענינו: לא ימלט הענין באלו הנמצאות המוחשות מחלקה, והוא, אם שיהיו הנמצאות כלן הוות נפסדות; ואם

שיהיו כלן בלתי הוות נפסדות; או אם יהיו קצתם הוה נפסד, וקצתם בלתי הוה נפסד. ושקר שיהיו כלן הוות נפסדות, שאם היה בן, היה אפשר בכל אחד מהן להפסד. והאפשרי במין, אי אפשר בהכרח מבלתי היותו. וראוי שיפסדו אלו הנמצאות כלן בהכרח. וכשיפסדו כלן, לא ישאר שימצא דבר. ואנחנו נראה בזה הזמן הבב"מ, כפי מה שהנח בהקדמה הכ"ו, שלא נפסדו, והם נמצאים. מן השקר אם בן שיהיו כלן הוות נפסדות. ומן השקר גם בן שיהיו כלן בלתי הוות נפסדות שאנחנו נראה מן הנמצאות הוות ונפסדות. נשאר אם בן בכאן, נמצא אחד בלתי הוה ולא נפסד, אין אפשרות הפסד בו, אבל הוא מחיב המציאות. ולפי שהמחיב המציאות, ממנו שהוא מחיב בבחינת עצמו, וממנו מחיב בבחינת סבתו ואפשר בבחינת עצמו. ואם הנחה העלה גם בן מחיבת בבחינת עלתה, יצטרך לבקש עלה אחרת, ולא ילך לבלתי תכלית, כמו שהתבאר בהקדמה השלישית; יתחייב אם בן שיהיה זה הנמצא הראשון מחיב המציאות בבחינת עצמו. ואי אפשר להיות בו רבוי, כמו שהתבאר בהקדמה הכ"א. ולזה יתחייב שאינו גוף ולא כח בגוף, כמו שהתבאר בהקדמה הכ"ב.

וכן באר עוד, שחייב המציאות אי אפשר שימצא לשנים. למה שכבר ישתתפו בחיוב המציאות, ויחלקו בענין אחר אשר הם בו שנים. וכבר ימצא אם בן בהם הרפכה, ממה שישתתפו בו שניהם, וממה שיחלקו. וכבר התבאר בהקדמה הכ"א, כי המחייב המציאות אי אפשר שיהיה בו הרפכה. ומזה הצד יתבאר בקלות היותו בלתי גשם. למה שהגשם מרכב בהכרח, אם מצד החלקה, ואם מצד היותו משכן למקרים, ויש לו פועל, כמו שהתבאר בהקדמה הכ"ה. ולהיותו מרכב, אי אפשר שיהיה מחיב המציאות.

הפרק השלשים

במופת הרביעי לרב, וסדרו כן: אנחנו נראה תמיד ענינים יוצאים מן הכח אל הפעל. ואי אפשר מבלתי מוציא זולתו, כמו שנתבאר בהקדמה הי"ח. ומבאר כי זה המוציא היה מוציא בכח, אחר כך נעשה מוציא בפעל. וסבת היותו אז בכח, אם למונע מעצמו, אם לענין אחר, שהיה התנאי במציאותו, שהיה נעדר, וכאשר נמצא, הוציא הענין בפעל. וכל אחד משני אלה יחייב מוציא, או מסיר מונע, וכשהוסר המונע הוציא אל הפעל. וכן יאמר במוציא השני וזה לא ילך אל לא תכלית, כמו שהתבאר בהקדמה השלישית. יתחייב אם כן שיגיע אל נמצא מוציא בפעל, שלא היה אפשרות בו. וזה, שאם היה אפשרות בו, היה נעדר, כמו שבא בהקדמה הכ"ג. ואי אפשר שיהיה זה בעל חמר, כמו שהתבאר בהקדמה הכ"ד. ולזה היה בהכרח נבדל. ואם כן הוא אחד, כמו שהתבאר בהקדמה הי"ו.

יתבאר עוד חייב האחדות כן: שאם היו שנים, היה מחייב בהכרח, שיהיה להם ענין שישתתפו בו, והוא הענין אשר בו הוא אלוה; וענין אשר בעבורו יהיה ביניהם הפרש. והענין ההוא אשר ההפרש בעבורו, אם שימצא בכל אחד מהם, או באחד לבדו. ולא ימלט האחד אשר בו ההפרש מהיותו מרוב, ולא יהיה אם כן מחייב המציאות, כמו שהתבאר בהקדמה הכ"א.

הפרק השלשים ואחד

בבאור המופת החמישי לרב, בהעמיד האחדות. והוא מוסד על ההקדמה המקבלת, והיא, שהנמצא כלו באיש אחד, נקשר קצתו בקצתו, ושכחות הגלגל מתפשטות בזה החמר ומכילות אותו. וזה, שאם היו שני אלהות, לא ימלט הענין מחלקה: אם שהאחד לבדו יתעסק בחלק האחד מחלקי זה הנמצא, והאחר

יתעסק בחלק האחר; או שהאחד יתעסק עת והאחר עת; או שיתעסקו שניהם בכלו תמיד, עד שלא תשלם פעלה מהפעלות בלתי שניהם יחד. והראשון בטל, אחר שכלו נקשר קצתו בקצתו. והשני גם כן בטל, מפנים: האחד, שאם היה העת אשר יתעסק האחד, היה אפשר להתעסק בו האחר, מה הוא הסבה שיעשה זה ויבטל זה? ואם היה נמנע לאחר באותו עת, תהיה שם סבה אחרת בהכרח אשר תחייב הפעל לזה והמניעה לזה; אחר שהזמן אין חלוף בו, והנושא לפעל אחד, נקשר קצתו בקצתו. ועוד, שכל אחד משניהם נופל תחת הזמן, והיה אם כן מתנועע, כמו שהתבאר בהקדמה הי"ו; והיה צריך אל מניע, כמו שהתבאר בהקדמה הי"ז; וכבר הנה אלוה, והוא מניע ראשון. זה חלוף. ועוד, שכל אחד משניהם יצא מן הכח אל הפעל, וצריך כל אחד מהם אל מוציא, כמו שהתבאר בהקדמה הי"ח. ועוד, שיהיה בעצם כל אחד משניהם אפשרות, והוא מחייב אם כן שיהיה נעדר, כמו שהתבאר בהקדמה הי"ג. הנה מכל אלו הפנים יראה, שאי אפשר שיעשה האחד עת והאחר עת. והוא השני. והשלישי גם כן בטל, שכל פעל שלא ישלם בפועל אחד, הנה אין אחד מהם פועל וסבה ראשונה לפעל ההוא, אבל הסבה קבוצ שניהם. ועוד, שאין המלט ממקבץ, ואם היה המקבץ אחד, הוא הראשון האחד יתברר. ואם היה המקבץ צריך לשנים, הנה קבוצם צריך מקבץ. ולא ילך זה לבלתי תכלית, כמו שהתבאר בהקדמה השלישית. הנה בהכרח שניגיע אל אחד, הוא הסבה במציאות זה הנמצא האחד.

הפרק השלישים ושנים

בבאור המופת המשתף למאמיני הקדמות ולנו קהל המאמינים בחדוש, כפי מה שסדרו הרב. וסדרו כן: הנה זה

המתנועע אשר אליו יכלו כל התנועות, והוא הגלגל, אם שהוא הנה ונפסד, או לא הנה ולא נפסד. ואם הנה הנה נפסד, הנה ממציאו אחר ההעדר הוא האל יתברך בהכרח; כי מן השקר שימצא עצמו. ואם הוא בלתי הנה ולא נפסד, ותנועתו אם בן נצחית, יתחייב לפי ההקדמות הא' והי"א והי"ב שהיה המניע לא גוף ולא כח בגוף. התבאר אם כן, שמציאות האל יתברך הוא מחיב בבחינת עצמו, אחד, ובלתי גשם ולא כח בו. וזהו אשר כונו בכלל הזה הראשון. והתהלה לאל לבדו, ומרומם על כל ברכה ותהלה.

הכלל השני

נחקר בו במקצת ההקדמות ובמופתי הרב, אם יתבארו באור מופתי, אם לא. ולפי שההקדמות אשר יפל הספק באמתתן הם: הא', והב', והג', והד', והה', והו', והז', והי"א, והי"ב, והי"ג, והי"ד, והט"ו, והי"ו, והכ"ב, והכ"ג, והכ"ד, והכ"ה, כי הכ"ו נחקר בה במאמר השלישי בגזרת הצור; וכלל ההקדמות אשר תפל בהם החקירה בכלל הזה הם י"ד; ומופתי הרב אשר תפל בהם החקירה — ששה; חלקנו הכלל הזה לעשרים פרקים.

הפרק הראשון

נחקר בו במופתיים שסדר לאמת ההקדמה הראשונה, אם הם נותנים האמת בה על כל פנים. ונחלק הפרק הזה לארבעה עיונים, במספר מיני המופתיים הנעשים שם.

העיון הראשון

בחקירה במופת שסדר בבאור המנעות מציאות גדל נבדל בב"ת.

ונאמר שהמופת ההוא הוא הטעאיי, ונערך על הדרוש. וזה, שהמניח גדל נבדל בב"ת, אומר במציאות שעור נבדל. ולזה גם

בן לא יתחייב שגדר הבב"ת יצדק על חלקיו, כמו שלא יתחייב זה בקו הלמודי. ולא יתחייב הרבכה בו כלל אלא מחלקיו.

אלא שזה, לפי מה שיראה, בנוי על יסוד המנעות הריקות, כמו שקדם לנו בכלל הראשון. וזה, שאם הודינו במציאותו, לא ימנע מציאות שיעור נבדל למוחשות. אבל אולי יחייב מציאותו, למה שבכר אפשר שישער, ויתאמת אמרנו בו גדול או קטן, ויתר משיגי הכמה. אבל למה שהרחיק מציאותו, בנה עליו המופת הזה. ולפי שאין בכל מה שחתר, מופת מספיק בבטול מציאותו, ראינו להשיב עליהם, ולבאר שקרות המופתים ההם. לפי שבזה תועלת אינו מעט בחכמה הזאת.

והנה לפי שהאומרים בריקות דמו, לפי דעתו, שהריקות היא סבת התנועה, אמר, שהמופת הנעשה לבאר שקרות הדמוי, הוא הטעאיי. וזה, שהאומרים בריקות לא דמו שיהיה הריקות סבת התנועה, אלא במקרה. וזה, שהם חשבו, שאם לא יהיה הריקות נמצא, לא תהיה תנועת ההעתק אפשרית, להמנע הכנס גשם בגשם. ונעזרו בזה גם בן מהצמיחה וההתוף, והספוגיות והמקשיות, ומדמויים אחרים, כמו שבא זה כלו בספר "השמע". והיות הריקות סבת התנועה במקרה, על הדרך הזה, לא יחייב היות הריקות פועל או תכלית.

ואמנם המופת הראשון שעשה לבטל מציאות הריקות מצד מציאות התנועה, הוא מבאר הבטול. וזה, שאם היו האומרים בריקות מחייבים היותו סבה בעצם לתנועה, היה מקום למופת ההוא. אבל לא דמו לעולם, אלא היותו סבה במקרה, כמו שקדם. ולזה לא ימנע ליסודות, ואם היו מערבין בריקות, היות להם האותות במקומם הטבעי, וחלוף טבע מה שממנו ומה שאליו, לסבת קרובו או רחוקו מהמקיף או מהמרבז. ולזה לא ימנע מציאות התנועה הטבעית וההכרחית במציאות הריקות.

וכל שכן שלא יחייב בזה המופת המנעות מציאות הריקות חוץ לעולם. למה שאם היה הריקות שאין לו טבע ממה שממנו ומה שאליו, לא יתחייב המנעות תנועה סבובית לגשם בדורי. וזה מבאר בנפשו.

ואמנם המופת השני והשלישי, בנויים על שתי הקדמות, שהאחת מהן כוזבת. והיא, האומרת שיחס התנועה אל התנועה, כיחס המקבל אל המקבל, כשהיו המקבלים מתחלפים. וזה, כי למה שהתנועה תחייב זמן לעצמותה, יתחייב שבהסתלק המקבל, ישאר זמן שרשי לתנועה, ידוע אצל הטבע, לפי חזק המניע. ולזה יתאמת, שיחס אחור התנועה השרשית אל אחור התנועה השרשית, כיחס המקבל אל המקבל. כמו שתאמר על דרך משל, שיחס אחור התנועה באיש היגע אל אחור התנועה באיש ההוא בהיותו יותר יגע, כיחס היגיעה אל היגיעה. ואם סלקנו היגיעה, תשאר התנועה השרשית. והנה אכן רשך חתר להתיר הספק, בשכבר העיר עליו אבו בכר במקצת, והרבה דברים הרבה מרבים הבל.

ומהאחרונים מי שחשב לבאר המנעות הריקות, בשאמר, שהממצע תנאי במציאות התנועה. וזה, להאותות טבעו למה שאליו. והוא דבר לא התבאר ולא יתבאר. בשכבר אפשר שיאמר שהכבד והקלות למתנועעים בטבע, ואין צורך בהם לממצעים. ואולי, שאפשר שיאמר, שלכלם כבד-מה, אלא שיתחלפו בפחות ויותר. ולפי זה, המתנועעים למעלה, יהיה מהכרחם היותר כבדים, כאלו תאמר, שהאור בהיותו תוך המים יעלה מצד הכרח כבד המים, הדורשים המטה להיותם יותר כבדים. וכבר יראה זה. כי אנחנו אם פנינו מקום הארץ, ואולי עד המרקו, כבר יתמלא מים או אור. אם זה להכרח המנעות

הריקות תוך העולם, או לסבת כבוד האויר, לא התבאר עדין ולא יתבאר.

ועוד, שאם היה שהודינו, שהממצע תנאי במציאות התנועה, הנה לא ימנע משיהיה חוץ לעולם ריקות, ויתנועע בתוכו גשם בדורי בסבוב. כי המופתים ההם לא ימנעו אלא תנועה ישרה לגשם מנח בריקות, אבל הגשם הכדורי כבר יתנועע בתוכו מבלתי שימיר מקומו. וזה מבאר מאד.

ואמנם המופת הרביעי, יסודו ההקדמה האומרת, שהמנע הכנס גשם בגשם, הוא מצד רחקיו השלשה בלבד. והוא שקר מבאר לאומרים בריקות. שאין ההמנע מפני הרחקים מפשטים, אבל מפני הרחקים במה שהם בעלי חמר. ואם היה, שאין ההמנעות מפני החמר לבדו, למה שאם לא היה לו רחקים לא יטריד מקום, הנה גם כן הרחקים אם לא היו בעלי חמר לא יטרידו מקום; ואז לא היו צריכים אל מקומות בב"ת. אלא, שאם היה שלא יצדקו נפרדים, ר"ל, שאין באחד מהם די להמנעות הכנס גשם בגשם, הנה יצדק מרכב. שהרחקים בעלי חמר יטרידו המקום, אשר מזה הצד הוא נמנע הכנס גשם בגשם. ולזה לא יתאמת שהרחקים מפשטים יצטרכו אל מקום. וזה מבאר מאד. ומה שחזק דעתו עוד, בשאמר שהרחקים תכליות הגשמים. הנה האומר ברחק נבדל אינו מודה בו. והוא מערכה על הקרוש.

הנה כבר התבאר, שאין בכל מה שאמר דבר ראוי לשום לב עליו, בבטול רחק נבדל. והוא מה שכונו לבארו.

וכבר יראה שמציאותו מחיב, לפי סברת האומרים בהמנעות מציאות גשם בב"ת. וזה, שהוא מחיב שלא יהיה חוץ לעולם גשם. ואם אין שם גשם הנה אין שם מלוי. ואם אין שם מלוי, מי יתן ואדע מה זה אשר ימנעוהו לקבל רחקים גשמיים.

והנה רחקים נבדלים ענינם המקום הפנוי לקבל רחקי גשם. ואמרנו "המקום הפנוי", למה שיראה, שהמקום האמתי לגשם, הוא הפנאי השווה לגשם, אשר יטרידנו הגשם, כמו שנבאר במקומו בגזרת הצור. ולזה התבאר שגדל נבדל אינו נמנע בעצמו, אבל אולי מחיב. ואיך לא? והפנאי בעצמו כבר יאמר בו גדול או קטן, והוא משער בחלק ממנו. ואלו תדמה כלי קצרוי הורק מן האויר, ולא נתמלא אויר במקומו, הנה הפנאי ההוא יאמר בו גדול או קטן, והוא משער בחלק ממנו. ואחר שיצדק עליו גדר הפמה המתדבק, הנה הוא בהכרח גדל, אחר שאיננו זמן. ואם כן, אחר שאין חוץ לעולם גשם לפי סברת האומרים בהמנעות גשם בב"ת, יש שם בהכרח פנאי. ואחר שהתבאר שהוא גדל, התבאר אם כן מציאות גדל נבדל. ולפי שהוא נמנע מציאות תכלית לו, למה שהוא מחיב שיכלה אל גשם או אל פנוי; ואי אפשר שיכלה אל גשם, הנה אם כן יכלה אל פנוי; וכן לבלתי תכלית. והתבאר אם כן לפי סברתם מציאות גדל נבדל בב"ת.

ואיך שיהיה, התבאר בהכרח מציאות גדל בב"ת, גשם הנה או נבדל. וזהו מה שראינו לחתם בו העיון הראשון. ואולם במופת אל תברזי, אשר קראו מופת ההתדבקות, הוא מבאר שלא יתחייב מה שחשב. וזה, שהמנעות היות בב"ת גדול מבב"ת, הוא מצד השעור. שכשנניחהו גדול בצורף, הכונה בו גדל השעור, ומה שאין תכלית לו הוא בלתי משער. ולזה לא היה הקו האחד גדול מהאחר, לפי שכל אחד בלתי מקבל השעור בכללו, ולזה איננו גדול מהאחר. ואם היה נוסף מהאחר, היה מהצד שהוא בעל-תכלית. וזה מבאר בעצמו. וכבר התאמת זה מן החוש. למה שהוא מבאר מענין הזמן, לאומר בנצחותו, שזה ענינו, שהזמן הוא מתוסף מהצד שהוא בו

בעל-תכלית, עם היותו בב"ת מהצד האחר, לאומר בקדמותו. ועוד יתבאר במה שיבא בגזרת הצור, שאף לאמונתנו האמיתית בחדוש, יתחייב זה במה שאין ספק בו.

העיון השני

בחקירה במופתים שסדר בבאור המנעות מציאות גדל גשמי בב"ת.

והנה הבאור הכולל שהתחיל בו תחלה, הוא מבאר הנפילה. שההקדמה הקטנה, האומרת, שכל גשם יקיף בו שטח או שטחים, חולק עליה בעל הריב האומר במציאות גשם בב"ת. והנה סדר מערכה על הדרוש.

והנה אם הודינו לו בהמנעות גדל גשמי בב"ת, לא יתחייב מה שדמה בגדל נבדל. למה שכבר אפשר שיבדלו מן הגשם, כמו שבארנו במה שעבר. והנה במספר נדבר בו במה שיבא בגזרת הצור.

ואולם המופתים הטבעיים, הנה הראשון נפסד החמר והצורה. וזה, שהוא מחבר מהקדמות בלתי מורות, ושהתדבקות הנמשך בלתי מחייב. וזה, שההקדמה האומרת בהמנעות מציאות יסודות בב"ת, לא התבארה בראשון מ"השמע" אלא בשתי טענות: האחת, כי הבב"ת לא תקיף בו ידיעה. והנה, אין מהכרח להתחלות במה שהן התחלות להיותן ידועות. והוא מבאר בעצמו. והשנית, שאם היו היסודות בב"ת, הנה מרכב בב"ת. והוא הדרוש, ולזה בהניחנו מרכב בב"ת לא יתבאר המנעות מציאות יסודות בב"ת. התבאר אם כן, היות ההקש נפסד מצד חמרו.

ואולם מצד צורתו. למה שלא יתחייב בהניחנו אחד מהיסודות בב"ת, שיפסיד השאר. כי כבר אפשר שלא יהיה בעל איכות, למה שכבר אפשר שינח גשם בב"ת אין איכות לו. ומזה

הצד הוא מקבל כל האיכויות, מצד היותו משולל מכלם, והוא להם יסוד. וכבר נמצא גשם בלתי בעל איכות לפי סברתם בענין הגרמים השמימיים, אלא שבו כח והכנה לקבל האיכויות. וכל שכן שבזה המופת לא התבאר המנעות מציאות גשם כדורי חוץ לעולם בב"ת.

ומה שחזק עוד דעתו, שאם היה בב"ת, יהיה בב"ת בכל רחקיו – לא יתחייב זה. שאם היה הבלתי-תכלית עצמי לרחקים, היה מקום לחיוב ההוא. אבל אם הבלתי-תכלית משיג ממשיגיו, ובלתי עצמי לו, לא יתחייב זה בכל הרחקים. וזה מבאר מאד.

ואמנם השני, אשר יסודו הכבד והקלות, הוא לקוח מהגשמים המוחשים אשר תחת הגלגל. ואולם, האומר בגשם בב"ת, יאמר שאין לו כבד ולא קלות, כמו שיאמר בגרמים השמימיים לדעת אריסטו.

ואמנם השלישי והרביעי, אשר מצד המקום. הנה, אם הודינו גדר המקום אשר אמרו, הנה לא יתנו האמת כמו שחשב. וזה, שהאומר בגשם בב"ת, יאמר שמקומו הוא שטח קערירותו, והוא השטח המקיף המרכז. ומצד גבנויותו הוא בב"ת, ואין לו מקום בפאה ההיא. ואיך לא? והגשם השמימי המקיף בכל, לפי דעת אריסטו זה תארו, רצוני, שאין לו מקום מקיף אלא מקף. אלא שהאמת בעצמו, לפי מה שיראה, שהמקום האמתי לדבר, הוא הרחקים אשר בין תכליות המקיף. והשקרים אשר חייב אריסטו לזה הדעת, אין ענין להם. שהוא מוסר על שהרחקים אשר בתוך הבלי מלא מים נעתקים בהעתק הבלי, ואז היו מתחייבים השקרים ההם. והוא בדוי, ואינו אמת, שהרחקים, לאומרים בפניו וריקות, בלתי מתנועעים. ולזה לא יתחייבו הבטולים ההם.

והנה לסברת אריסטו במקום, יתחייבו גניות. מהם, שהגרמים השמימיים יתחלפו במקום. וזה, שלכלם מקום בעצם, רצוני, השטח המקיף; והמקיף בכל לא יהיה לו מקום בעצם, למה שאין לו שטח מקיף שזה נבדל, כי השטח אשר בגבנונית אינו נבדל ממנו. אשר בעבור זה נלחץ לומר שאין לו מקום בעצם אלא במקרה.

ומהם, שהגדר אשר אמרו, בשהוא שטח מקיף שזה נבדל, איננו מסכים גם למתנועעים תנועה ישרה. וזה, שהמקום המיוחד לחלקים המתנועעים בעצם בתנועת הכל, איננו מקיף שזה נבדל, באפן שיהיה לו ערבות ודמיון לכל חלקי המקום, כאשר חתר. וזה, שמקום האויר, על דרך משל, לפי סברתו, הוא השטח המקיף בקערירות האש, למה שיש לו שם ערבות ודמיון. ואמנם, החלק האמצעי מן האויר, לא נמלט, אם שהוא במקומו הטבעי, אם שאינו במקומו הטבעי אשר לו ההאותות אשר אמרו. ואם הוא במקומו הטבעי, יתחייב, שמקומו הטבעי אשר לחלק יתחלף למקום הטבעי אשר לכל. והוא בתכלית הגנות.

ומהם, שאם המקום אשר לגרם השמימי — בעצם היה או במקרה — הוא מקיף המרכז, לא יתכן בו ההאותות אשר במקומים בכלל, וזה, שלא יציר בגרמים השמימיים האותותם אל המטה. וכל שכן, שיסוד האש ידרש המעלה, אשר מזה הצד יש לו ערבות ודמיון במקיף. ושהגרם השמימי איך יהיה לו ערבות ודמיון אל המטה?

גם מה שדמה, שהכדור המתנועע יצטרף לדבר נח, ומזה הצד היה אפשר לומר בו שהוא במקום, הוא שקר בדוי, וזה, שיתחייב שסביב קטבי הכדור דבר נח. ויתפוצצו אם כן חלקיו. אלא שהנקדה אשר במרכז או בקטבים לא תתאר בתנועה ולא במנוחה בעצם; ואם היה שתתנועע במקרה מצד היותה תכלית

למתנועע. ולזה לא יאמרו בעבורה, שהכדור המקיף במקום. ואמנם, כשהנחנו הפנוי הוא המקום, הוא מסכים לכל המתנועעים, תנועה ושרה או סבובית, ולכל חלקיהם, מבלי שלא נבקש להם האותות.

והתמה, שבאשר בקשנו ליסוד הארץ מקום, הנה אמרנו שהוא המטה במחלט, והנה המטה במחלט איננו שטח, כי אם נקדה. ואי אפשר שתתאר במקום.

ולזה, הנה האמת עד לעצמו, ומסכים מכל צד, שהמקום האמתי הוא הפנוי. וכבר הנה ראוי להיות כן. כי המקום הנה ראוי שיהיה שוה למקום כלו וחלקיו.

ולזה, המופת שסדרו איננו נותן האמת בדרוש. והוא מה שכוננו בזה העיון השני.

והנה להתפרסם זה הענין מהמקום, הנה הרבה מהקדמונים שהיו רואים, כי מקום הדבר האמתי – צורתו. בשהיא תגבילהו ותיחדהו כלו וחלקיו. עד שרבותינו ע"ה השאילו השם הנה לצורת הדבר ועצמותו. אמרם: "מקומו הוא מכרע", "מקום שבאמת", כלומר, מאותו דבר עצמו, "ממלא מקום אבותיו". והסתכל, איך העידו שהמקום הוא הפנוי אשר ימלא בעל המקום, ולזה אמרו "ממלא", ואלו הנה מכון מדרגה לבד, היו אומרים: במקום אבותיו הנה, כלומר, במדרגת אבותיו.

ולזה, להיות הש"י הוא הצורה לכלל המציאות, כי הוא מחדשו ומיחדו ומגבילו, השאילו לו השם הזה, באמרם תמיד: "ברוך המקום", "לא על דעתך אנו משביעים, אלא על דעתנו ועל דעת המקום ב"ה", "הוא מקומו של עולם". והנה הדמיון הנה נפלא. כי כאשר רחקי הפנוי נכנסים ברחקי הגשם ומלואו, כן כבודו יתברך בכל חלקי העולם ומלואו, באמרו (ישעיה ו, א): "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו". ירצה, כי

עם היותו קדוש ונבדל בשלש קדשות, שירמזו בהם אל היותו נבדל משלשה עולמות, הנה מלא כל הארץ, שהוא יסוד העבור שביסודות, כבודו. ומזה הענין אמרו (יחזקאל ג, יב): "ברוך כבוד ה' ממקומו". כלומר, שתאר הברכה והשפע ממקומו, ר"ל מעצמותו ולא מזולתו. ויהיה הכנוי "ממקומו" שב אל הכבוד. ואם תרצה שיהיה הכבוד נאצל, יהיה הענין כפשוטו, ויהיה הכנוי שב אל השם; כלומר, שכבוד ה' ברוך ומשפע ממקום השם, ר"ל עצמותו, להיותו נאצל ממנו. ולא יצטרך לפרוש הרב אשר פרש מקומו — מדרגתו. כי אין ראוי ליחס מדרגה אצל השם. וזה מה שראינו לחתם בו זה העיון השני.

העיון השלישי

בחקירה במופתים שסדר, בהמנעות מתנועע בב"ת תנועה ישרה או סבוכית.

אולם, המופתים שסדר בהמנעות תנועה ישרה לגשם הכב"ת, ויחייב מזה המנעות מציאות גשם בב"ת, הנה הם בנינים כלם על הגשם המוחש. ולזה יהיה החיוב חלקי. ולא יתבאר עדין המנעות מציאות גשם בב"ת בלתי מוחש. אלא, כשנחקר בהם, נמצאם בלתי נותנים האמת על כל פנים, אף בגשם מוחש. וזה, שהמופת הראשון המיסד על האנה, יש לאומר שיאמר, שמקומות האנה, עם היותם מגבלים במין, ר"ל המעלה והמטה, הם בלתי מגבלים באיש. וזה, שהמקומות הם זה למעלה מזה לבלתי תכלית. ואם אין שם מעלה במחלט, לא יקרה מזה בטול. ואם הנה שהתנועה הישרה נראית בחוש. ואמנם, המופת השני המיסד על הכבד והקלות. הנה כשנניח הגשם בב"ת בעל כבד וקלות, לא יתחייבו החיובים שדמה. וזה, שלכל כבד וקלות זמן שרשי, אם מפאת האמצעי אשר בו יתנועע, ואם להכרח היות התנועה בזמן. ולא יתחייב

אם כן כבד בעל-תכלית מתנועע בזמן קטן מכבד בב"ת. אבל יתחייב היות כבד גשם בעל-תכלית מתנועע בזמן שזה לכבד גשם בב"ת, ולא יקרה מזה בטול. למה שזה קרה מפאת הכרח שמירת הזמן השרשי, אשר מפאת האמצעי ומפאת התנועה. ולזה, לא יתחייב שיתנועע הכבד הבב"ת בעתה כאשר חשב. והנה המופת השלישי המיסד על הפעל והפעלות. החיוב אשר חשב, שאי אפשר לגשם הבב"ת שיניע מה שיש לו תכלית, למה שאין יחס ביניהם, והיה ראוי שתהיה פעלתו בבלתי זמן — אינו. וזה, שלמה שאי אפשר לתנועה אלא בזמן, הוא מן ההכרח שיהיה לתנועה זמן שרשי, אם נניח התנועה באנה. ואם נניח התנועה באיך, הנה, מהיות הבב"ת פועל ומשנה בזולת זמן, לא יקרה ממנו בטול, ולא יהיה כנגד המוחש. ולזה הוא מבאר, שאין בכל מה שחתר לבאר המנועות גשם בב"ת מפאת התנועה הישרה — מחיב.

ואמנם מפאת התנועה הסובבית, הנה הוא גם כן בלתי מחיב. להיותם בנויים גם כן על הגשם המוחש, ולאומר שיאמר, שיש שם גשם בב"ת, והוא בלתי מתנועע בסבוב לסבות שזכר. והנה כשנחקר בהם, נמצאם בלתי נותנים האמת בהם אף בגשם מוחש. וזה, שהמופת הראשון, מה שחייב בו סותר הנמשך, והוא, שהמרחק אשר בין שני הקוים מצד המקיף — בב"ת, להיות המרחק נוסף בתוספת הקו, ואחר שהקו מתוסף לבלתי תכלית, המרחק א"כ נוסף לבלתי תכלית. יש למערער שיאמר המרחק מתוסף בתוספת המספר. ושהתכלית בו לעולם שמור. וכבר יראה זה, מפני שהידיעה בהפכים אחת. והנה כבר התבאר בספר "החרוטים" אפשרות התקצר המרחק לבלתי תכלית, והיה המרחק שמור בו לעולם. וזה, שאפשר שיגחו שני קוים, שכל מה שיתרחקו יתקרבו, ולא יתכן הפגשם לעולם, ואפלו

יוצאו לבלתי תכלית. הנה, שיש שם מרחק שמור, לא יפסד. וכ"ש בתוספת, שאפשר שיתוסף לעולם, ושיהיה התכלית שמור בו. והוא האמת הנמור, שהמרחק בב"ת שבין שני קוים, ואם הם בב"ת, אין מציאות לו, להיות המרחק, לעולם מקף, וכמו שיתבאר עוד מדברינו בגזרת הצור.

אלא שתחלה נבאר, שאם היה החיוב שיסד בו סותר הנמשך אמת, היה מתחייב שיהיה המרחק בב"ת ובעל-תכלית יחד. ואף אם לא נניחיהו מתנועע, וזה, שהמופתים שסדר, הם בנויים על בטול התנועה הסבובית לגשם הבב"ת. אבל אם נניחיהו בב"ת בלתי מתנועע, לא יקרה ממנו בטול. וכל שכן אחר שנתבאר שחוץ לעולם בהכרח מלוי או ריקות. ואיך שיהיה, רחוק בב"ת נמצא. ואף אם לא ימצא, עלינו שניניחיהו, על צד שישתמש בו המהנדס בגדר הקוים הנוכחיים ובזולתו מהשרשים.

ואולם, איך יתאמת, שאם היה החיוב שעשאו אמת, שיהיה המרחק בב"ת ובעל-תכלית יחד? הנה כפי שאמר. הנה, אם יתחייב בקוים בב"ת היוצאים מהמרכז שיהיה המרחק ביניהם בצד המקיף בב"ת, להיות המרחק נוסף בתוספת הקו, הנה יתחייב זה בכל שני קוים היוצאים מהמרכז, ובאיזו זווית הזדמן. וכאשר נציר בצד המקיף, אשר המרחק ביניהם בב"ת, ונרשם אצל הקו האחד, בשעור ידוע, נקדה. אין ספק שאפשר לנו להוציא קו מהנקדה הרשומה אל נקדת המרכז. למה שהוא מן הידיעות הראשונות, שאפשר להוציא קו ישר מכל נקדה אל כל נקדה. ויחדש אם כן זווית ידוע. ואם היו בצד המקיף במרחק בעל-תכלית, וכבר הנח, שכל הקוים היוצאים, מאיזו זווית הזדמן, יחדשו בצד המקיף מרחק בב"ת — אם כן היה בעל תכלית ובב"ת יחד. והשקר הנה יתחייב מהנחתנו החיוב אמת.

אֵלָא שְׁהָאִמַּת הַגָּמוּר, שְׁעַם הַיּוֹת הָקוּ בַּבִּי"ת, לֹא יִתְחַיֵּב מְצִיאוֹת מְרַחֵק בַּבִּי"ת בֵּין שְׁנֵי הַקּוּיִם. וְזֶה, שֶׁהוּא יָדוּעַ, שֶׁהָקוּ הַבַּבִּי"ת הַיּוֹצֵא מִן הַמְרָכּוֹ, אִי אֶפְשָׁר שֶׁנִּרְשָׁם בּוֹ נִקְדָּה. שְׁלֹא יִהְיֶה הָקוּ שְׁבִין הַנִּקְדָּה וְהַמְרָכּוֹ בְּעַל־תַּכְלִית. וְאַחַר שֶׁהַמְרַחֵק שְׁבִין הַקּוּיִם אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת בַּבִּי"ת אֵלָא אֲצֵל נִקְדָּה שִׁיְהִיָּה בֵּה הָקוּ בַּבִּי"ת, וְהַנִּקְדָּה הַהִיא אֵין מְצִיאוֹת לָהּ, אֵין מְצִיאוֹת אִם כֵּן לַמְרַחֵק הַבַּבִּי"ת שְׁבִין שְׁנֵי הַקּוּיִם. וּבִכְלָל, שֶׁכְּשֶׁנֶּאֱמַר בָּקוּ שֶׁהוּא בַּבִּי"ת, כְּבָר אֲמַרְנוּ בּוֹ שֶׁהוּא בְּלִתי קֶצֶה וְתַכְלִית. וְאִלּוּ הִיָּה נִמְצָא מְרַחֵק בַּבִּי"ת, הִיָּה רָאוי שִׁיְהִיָּה בְּקֶצֶה. וְהוּא מְשׁוּלָל הַקֶּצֶה. הֵנָּה, הַמְרַחֵק בַּבִּי"ת בֵּין הַקּוּיִם אֵין מְצִיאוֹת לוֹ. וְאִם הִיָּה, שֶׁהַגָּשָׁם בְּכָלָל יִתְנוּעֵעַ, וְהוּא בַּבִּי"ת, הֵנָּה לֹא יִתְנוּעֵעַ חֵלֶק מִמֶּנּוּ אֵלָא עַל קוּ בַּבִּי"ת, וְאִם הִיָּה זֶה רְחוֹק מִן הַצִּיּוּר, הֵנָּה הַשֶּׁכֶּל מְחֻיָּבוֹ. וְרָאוי שֶׁתִּדְרַע, שֶׁהַחֵיּוֹב הַזֶּה שְׁחֵיבָנוּ, הַיּוֹת הַמְרַחֵק שְׁבִין שְׁנֵי הַקּוּיִם הַבַּבִּי"ת הַיּוֹצֵאִים מִן הַמְרָכּוֹ בְּעַל־תַּכְלִית, יִחַיֵּב הַיּוֹת כָּל הַסְּבוּב שִׁיִּמְצָא בְּמִתְנוּעֵעַ הַזֶּה בְּעַל־תַּכְלִית. וְזֶה יִתְבָּאֵר בְּקִלּוֹת. לְמַה שֶׁהַזֵּיוֹת הַבְּעַל־תַּכְלִית אֲשֶׁר אֲצֵל הַמְרָכּוֹ, כְּאֲשֶׁר חֲדָשְׁנוּ זְיוֹת שְׁוֹת לוֹ אֲצֵלוֹ הֵנָּה הִיָּה בְּעַל־תַּכְלִית בְּמִסְפָּר בְּהִכְרַח, לִהְיוֹת הַמְרַחֵק אֲשֶׁר אֲצֵל הַמְרָכּוֹ בְּעַל־תַּכְלִית, וְהִיָּה הַמִּסְפָּר בְּעַל תַּכְלִית, חַיֵּב שִׁיְהִיָּה הַמְרַחֵק בְּעַל־תַּכְלִית בְּהִכְרַח. וְכֹאֲשֶׁר הִיָּה זֶה כֵּן, הַתְּבָאֵר, שֶׁהַחֵיּוֹב שֶׁחָשַׁב לְחַיֵּב בּוֹ סוּתָר הַנִּמְשָׁךְ בְּמוֹפֶת הַזֶּה, אֵינוֹ אִמַּת. וְכֵּן נִתְבַּטַּל הַמוֹפֶת הַשְּׁשִׁי. וְהֵנָּה הַמוֹפֶת הַשְּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי וְהַחֲמִישִׁי מִיִּסְדִּים עַל חֲתוּךְ קוּ מִתְנוּעֵעַ בְּסְבוּב, נִכְחִי הִיָּה אוֹ לֹא, לָקוּ הַבַּבִּי"ת. וְהֵנָּה, לְמַה שֶׁהַתְּבָאֵר הַמְּנֻעוֹת חֵלֶק רָאשׁוֹן בְּתִנוּעָה, לְמַה שְׁחֵיב כָּל מִתְנוּעֵעַ כְּבָר הַתְנוּעֵעַ, הֵנָּה לֹא יִתְחַיֵּב מְצִיאוֹת נִקְדָּה רָאשׁוֹנָה מִהַפְּגִישָׁה. וְלִזְוָה, אֵינָנו רְחוֹק שִׁיִּפְגֹּשׁ קוּ בְּשַׁעוֹר בַּבִּי"ת בְּתִנוּעָה בְּעַל־תַּכְלִית. וְזֶה, לְהִכְרַח קֶצֶה הַתַּחֲלַת הַתְנוּעָה בְּזוֹלַת זְמַן.

והנה המופת הרביעי מיסד על ההקדמה האומרת, שהגשם הבב"ת המתנועע בסבוב יש לו תמונה סבובית. והוא שקר. שאחר שהגשם בב"ת, הנה הוא נעדר הקצוות, ולזה אין לו תמונה. וזה, כי אם היה מהכרח התנועה בסבוב, תמונה סבובית, היה לזה מקום ספק. אבל כבר אפשר בכל תמונה להתנועע בסבוב. וכאשר סלקנו מהגשם גבוליו, הנה סלקנו ממנו התמונה. ולא יתחייב אם כן היותו בעל-תכלית.

כבר התבאר, שאין בכל המופתים שסדר, דבר יחיד סלוק התנועה הסבובית בגשם הבב"ת. אבל התבאר מדברינו אפשרות התנועה בגשם הבב"ת. וכבר התבאר חייב אפשרותה מהחוש. וזה, שאנחנו נראה, הגשם הניצוצי יתנועע בסבוב בזמן בעל-תכלית. והנה, כאשר נדמה הקו הניצוצי יתנועע בב"ת, ונשתמש בו כאשר ישתמש המהנדס בו, הנה לא ימנע משיתנועע תנועתו הבב"ת בזמן בעל-תכלית, ואם כבר ימשך הניצוץ לבלתי תכלית. ואם היה, שאין מציאות לבב"ת, לפי סברת בעל הריב, הנה השכל יגזר, שלא ימנע הניצוץ מלהתנועע, אם היה אפשרות להיותו בב"ת. וזה מבאר בנפשו.

ועוד, כי אם היה שלא נדמה הניצוץ בב"ת, הנה לא ימלט שלא ירשם נקדה בתנועתו בגדל הבב"ת, שהתבאר מדברינו היותו מחייב, במלוי או בריקות. ולזה, כאשר נדמה בגדל ההוא קו בב"ת נכחי לניצוץ מנח, הנה קצה הניצוץ בשיתנועע, ירשם נקדה בקו, נכחית לקו הניצוצי. ויתבאר מזה בקלות, הפך מה שחייבהו במופתים אשר סדר. ודי בזה העיון השלישי.

העיון הרביעי

בחקירה במופתים שסדר לבאר באור כולל המנע מציאות גשם בב"ת בפעל. ואם הם בכח המופתים הקודמים.

הנה המופת הראשון, לא יתחייב מהתנועה בסבוב שיש לו אמצע. וזה, כי למה שהוא משולל הקצוות אין לו אמצע. והמופת השני, כבר אפשר שיתנועע בעצמו, ולא יתחייב שיהיו לו מוחשים מחוץ מקיפים. ושאר מה שנאמר בו, התרם מבאר במה שנאמר.

התבאר מכל זה, שאין בכל מה שחשב לאמת ההקדמה הזאת, דבר מספיק. ולפי שהטעות שבהתחלות מביא אל הטעות שאחר ההתחלות, הביא זה לחייב שאין שם עולמות אחרים. וזה שהוא חייב תחלה, שאין חוץ לעולם מלוי ולא ריקות, וחייב שאלו היו שם עולמות אחרים, היו היסודות מתנועעים מעולם אל עולם, והוסיף היות ודברים מרבים הכל. ולמה שהטעות בהתחלה מבאר, וזה, שכבר התבאר במה שקדם חייב מציאות גדל בב"ת, וחייב ריקות או מלוי בב"ת חוץ לעולם. הוא מבאר, שמציאות עולמות רבים — אפשרי. ולא יתחייב תנועת היסודות מעולם אל עולם. וזה, שכל אחד מהיסודות מתנועע תוך מקיפו אל המקום הנאות לו. וכל מה שנאמר בזה לחייב ההמנעות, הכל ורעות רוח. ולהיות האפשרות הנה אמת, אין ספק בו, ואין דרך אצלנו ומבוא דרך החקירה לדעת אמתת מה שחוץ לעולם, מנעו חכמינו ע"ה (חגיגה י"א ב') לדרש ולחקר מה למעלה מה למטה וכו', וזה מה שראינו לחתם בו העיון הזה הרביעי בפרק הראשון.

הפרק השני

בחקירה בהקדמה השנייה, האומרת, שמציאות גדלים אין תכלית למספרם
— שקר.

והוא מבאר. שיוסוד ההקדמה הזאת הוא אמות ההקדמה הראשונה, וכאשר התבאר בטול הראשונה, יתבאר בקלות בטול ההקדמה הזאת השנייה. אלא שיש לאומר שיאמר, שאף בשלא תתאמת הראשונה, תתאמת השנייה, מצד המנעות מספר בב"ת. וזה, בשנאמר: כל מספר — אם זוג ואם נפרד. והזוג והנפרד, כל אחד מגבל ובעל תכלית. אם כן כל מספר בעל-תכלית. והנה כבר קדם לנו, בפ"ג מהכלל הראשון, שאין זה דעת הרב. גם אבוהמדר ואבן סינא מסכימים עמו. והנה אבן רשד נתעורר בזה בבאורו לספר "השמע". ומה שראוי שיאמר בזה הוא, שהמספר בפעל, ר"ל הספורים בשם מספר, הנה הם מגבלים. וכל מגבל — בעל-תכלית בהכרח. אבל בעלי המספר, ר"ל אשר מדרךם שיספרו, אבל אינם ספורים בפעל, אין הבב"ת נמנע בהם, ולו הנח שיהיה זוג או נפרד. וזה, שכבר אפשר שיהיו זוגים ונפרדים בב"ת. אלא שהאמת הגמור הוא, שהחלקה למספר אל זוג ואל נפרד, הוא במספר הבעל-תכלית, המגבל. אבל במספר הבב"ת, למה שאינו מגבל, הוא בלתי מתאר בזוג ונפרד. וכבר העירונו בזה בפרק הנזכר.

הפרק השלישי

בחקירה בהקדמה השלישית, האומרת, שמציאות עלות ועלולים אין תכלית למספרם — שקר.

ואמר, שהמופת אשר סדר אל-תבריו בזה. אשר העירונו עליו בפרק השלישי מהכלל הראשון, והרמוז במאמר השמיני

מספר "השמע" וב"מה שאחר", בלתי מספיק לפי דעת הרב. וזה, שלא יחייב המנעות מספר בב"ת אלא לדברים שיש להם סדר והדרגה במצב או בטבע. ולזה, אפשר בשכל אחד שיהיה עלת שכלים בב"ת במספר. ובכלל, אין המנעות מציאות עלולים בב"ת מעלה אחת, אם היה אפשר לעלה אחת אצילות יותר מעלול אחד. ואחר שאין המנעות לעלולים להיות בב"ת, ואם להם עלה לכללם, הנה אם כן לא יחייב מציאות העלה לכללם, המנעות הבב"ת לעלולים. ולזה, באשר נניח עלות ועלולים, בשיהיה האחד עלה לשני, והשני לשלישי, וכן לעולם, מי יתן ואדע, בשנניח לכל אלו עלה אחת, איך יחייב מציאותה המנעות הבב"ת לעלות ועלולים. וזה, שלא יחייב זה מצד היות עלה ראשונה לכלם. שהוא, בהנחתנו עלולים בב"ת כבר נודה בעלה ראשונה לכלם, והוא מבאר, שלא ימנע היותם בב"ת, אחר שאין המנע בב"ת במספר בדברים שאין להם סדר במצב או בטבע. והנה בשנניח גם כן העלולים הבב"ת כל אחד עלה לחברו, לא יקרה מזה שום בטול. אלא שאנו צריכים לדבר יכריח מציאותם על העדרם, אחר שכלם אפשרי המציאות. ואנחנו כבר נודה בעלה הראשונה, אשר לא תחייב התכלית לזולתה מהעלולים, והיא המכרעת מציאותם.

וכבר חתר קצת המפרשים לאמת ההקדמה הזאת, בשאמר, זה לשונו: כי מה שלא יגיע בעצם, אם לא בקדימת מה שאין לו סוף, הנה לא יגיע, ואי אפשר שימצא. עד כאן. והנה, אם היתה הקדימה זמנית, היה מקום לטענה הזאת. ואם כבר תקבל מחלקת. למה שאנחנו נראה, שמה שלא יגיע אם לא בהקדמת מה שאין לו סוף, הנה יגיע. כאלו תאמר על דרך משל, שהיום הזה שאנחנו בו הגיע, ואם לא הגיע אלא בקדימת מה שאין סוף לו, לאומרים בקדמות העולם. אלא שזה במקרה. ושנודה

באפשרות שבמקרה ובהמנעות אשר בעצם – צריך האמת. אבל, בשנודה בחלוק הזה בקדימה אשר בזמן, אין מקום לו בקדימה אשר בסבה. אחר שהם יחד בזמן. כי אחר שהדברים יחד בזמן אחד, מי חייב המנעות בשיהיה כל אחד עלה לאחר, ואפשרות בהיותם כלם עלולים, אחר שנודה באפשרות היותם בב"ת יחד.

אלא שהמכון מוזאת ההקדמה, ומה שאנו צריכין ממנה, הוא מציאות עלה ראשונה בלתי עלולה, היו העלולים בב"ת וכל אחד עלה לחברו, או בעלי-תכלית.

הפרק הרביעי

בחקירה בהקדמה השביעית, האומרת, שכל משתנה מתחלק.

וזה, שאנחנו נמצא בנפש המדברת שהיא משתנה, בקנן המשפלות מהמוחשיות ומהמדמות, אשר יהיו בזולת זמן, והתנועות הנפשיות, כשמחה והדאגה, אשר לא יהיו רק בזמן. והנה אל-תברזי נתעורר מהספק הזה. ואמר בהתרו, שהכונה בזה באיכות גשמיים. ויראה, שנמשך לדעת אבובקר בבאור דברי אריסטו, כאשר העירונו בפ"ז מהכלל הראשון. ואולם לדעת אבן-רושד נאמר, לפי פרושו, שהכונה בזה באיכות ותנועות גשמיות. ויהיה אם כן כל ההקדמה הזאת כפל ומותר. וביחוד, אמרו שהמתנועע בתנועות גשמיות הוא גשם. ועוד, שאם ההקדמה הזאת חלקית, ומיוחדת באיכות הגשמיות, הנה לא יוכל להשתמש ממנה במה שיבא במשתנה בכלל. אלא שהתר הספק, לפי מה שיראה, הוא, כפי התנאי שהעירונו במתנועע. וזה שאנו צריכין להתנות בו המתנועע בעצם. וכן נאמר אנחנו במשתנה ר"ל המשתנה בעצם. ולהיות הנפש המדברת בלתי משתנה בעצם, אלא למה שיקרה היותה

היולנית, לא יבטל אמות ההקדמה הזאת. אלא שהבאור אם השנוי הקורה לה אם אפשר להיותו עצמי, אם לא — יתבאר במה שיבא בגזרת הצור יתברר.

הפרק החמישי

בחקירה בהקדמה השמינית, האומרת, שכל מה שיתנועע במקרה ינוח בהכרח.

וזה, שמה שימצא במקרה, יעבר שלא ימצא. כשלא יהיה מתחייב לנמצא בעצם. ולזה, כבר אפשר בגשם שיתנועע במקרה תמיד, למה שיתחייב כן ממתנועע אחר בעצם. כמו שיקרה לכדור האש, שהוא מתנועע בהכרח מצד תנועת הגלגל התמידית. וכן שטחי הגלגל וחלקיהם מתנועעים במקרה בתנועת הגלגל העצמית. והוא מין מהמתנועע במקרה שלקח הרב במשלו בהקדמה הששית.

וכבר נתעורר מזה אל-תבריוזי וזולתו. עד כי הנרבוני חשב לישוב ההקדמה הזאת, באמרו, שירצה בה, שכל מה שיתנועע במקרה, במה שהוא מתנועע במקרה, ינוח בהכרח. כאלו תאמר על דרך משל, שנפש האדם המניע האדם, והיא מתנועעת במקרה בהנעתה, ואינה מתנועעת בעצם. הנה למה שבהנעתה מתנועעת במקרה, יחייב בה שתנוח. וכן תאמר בנפש הגלגל המניעה לו, והיא מתנועעת במקרה בהנעתה, יחייב לה שתנוח. אם לא שהצטרף שם מניע אחר, נבדל, בלתי מתנועע אפלו במקרה.

והנה כשנשתדל בזה נמצאהו בלתי מחייב. וזה, כי כשנניח ההתנועעות במקרה לנפש הגלגל, אינו אלא על צד הקשרה בגלגל — הקשר מציאותי או הקשר ערוב — אשר הוא מתנועע בעצם. ואחר שאין שהתנועה לה אלא על זה הצד, הוא מבאר,

שלא תגיע ממנה לה לאות מזה הצד. וזה, שכאשר נניחה מניעה לגלגל תנועה נצחית בעצם, הנה שם התנועה המקרית אשר תיחס לה, כבר תמשך אל העצמית. וכבר הנחנו שאפשר שתתנועע תמיד. ולא יקרה מזה בטול. [נ"א: אבל נמצא דברים מקריים מתחילים לעצמים, תמידים בהתמדת העצמים].

הפרק הששי

בחקירה בהקדמה התשיעית, האומרת, כי כל גשם שיניע גשם, אמנם יניעהו בשיתנועע גם הוא בעת הנעתו.

הנה השני פנים אשר זכרו ממה שיראה ממשיכת אבן המגניטס — הפרזל, מבארי הנפילה בעצמם. כי שיקנה הפרזל מזג משכונת המגניטס, אשר לכל אחד כח טבעי שעור גדול, למה שהוא גלוי מענינם היותם קשי ההפעלות מאד, הוא רחוק, קרוב לנמנע. ומזה הצד הוא רחוק מאד שיתכו גשמים מהמגניטס ימשכו הפרזל ויניעוהו. ועוד, שלא ימלט הענן מהיות הגשמים ההם המניעים היוצאים מן המגניטס, שיפעלו במשיכה או ברחיקה. והנה ברחיקה, צריך שיתנועעו הגשמים תנועות הפכיות בעת שידחו הפרזל ויבאוהו אל המגניטס. ואם במשיכה, גם כן צריך שיתנועעו הגשמים תנועות הפכיות אל הפרזל ואח"כ ימשכוהו ויתנועעו עמו לצד המגניטס. ואיך יהיה זה? מי יתן ואשער. וכל זה בתכלית הגנות.

ולזה יראה, שהתשובה הנכונה במה שיראה מאבן המגניטס, שלפרזל תנועה טבעית אל המגניטס, ביחס ידוע אל הטבע. כמו שיש לה תנועה טבעית אל המטה, אם להאותות אשר לו אל המקום, ואם בסגלה בו אשר לא נשער, אלא שאמתהו החוש.